
ЗАГАЛЬНА ДИДАКТИКА

Анатолій ФУРМАН (ЗМІСТ)

МОДУЛЬНО-РОЗВИВАЛЬНА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА СИСТЕМА (КОНТУРИ НАУКОВОГО ПРОЕКТУ)

Актуальність. Потреба входження України до європейського соціально-культурного простору та створення громадянського суспільства стійкого розвитку спричиняє підготовку і проведення широкомасштабних реформаторських дій, які б забезпечили оптимальний напрям трансформації національної системи освіти від школи Знання до школи Культури і Духовності. Концептуально-ідеологічною основою такої трансформації, з одного боку, є соціально-культурна парадигма розвитку українського освітянства [4;5], з іншого, — нова світоглядна доктрина ролі і місця освіти в національному державотворенні [3;5]. Інтегральний чинник галузевого реформування, що нині надбудовується над традиційною схемою шкільництва – модульно-розвивальна експериментальна система як повністю інноваційна освітня модель української школи Майбутнього.

Мета фундаментального експерименту. Створення нової, соціально-культурної моделі національної школи, яка б, з одного боку, ґрунтувалася на кращих здобутках вітчизняної освіти, з іншого, — врахувала тенденції розвитку сучасних освітніх систем передових країн світу та забезпечувала поступ української нації до суспільства відкритого стійкого розвитку [5;6].

Мета модульно-розвивальної системи — культурно розвинена, духовна особистість, яка здатна реалізувати свій кращий розумовий, соціальний і творчий потенціал кожного моменту навчання; забезпечити внутрішню якість і соціальну продуктивність індивідуального життя.

Науково-суспільний статус. Модульно-розвивальна система — соціально-культурна модель-перспектива розвитку національної освіти, що проходить експериментальну апробацію у 18-ти експериментальних школах Державної академії керівних кадрів освіти протягом шести років (див. додаток) під нашим керівництвом. Це більше двох тисяч учителів і 15 тисяч учнів, які професійно займаються освітньою діяльністю, тобто соціально організованим добуванням, збагаченням і розповсюдженням передового соціально-культурного досвіду нації і людства загалом [3; 4; 7; 8; 9; 10].

Суть фундаментального експериментування. Поетапне переведення школи як соціально-культурної організації із режиму функціонування у стан стійкого розвитку і самоуправління на засадах демократії, гуманізму, модульності і рефлексивності. Пропонований експеримент — один із найскладніших шляхів наукового пізнання, миследіяльнісного проектування і гуманного перетворення актуальної освітньої практики, коли за контрольованих і зовні керованих обставин досліджується, планується та реалізується зміна певного набору складників (умов, чинників, механізмів тощо) життєдіяльності сучасних навчально-виховних закладів. Така заміна здебільшого здійснюється за авторськими програмами дослідно-експериментальної роботи (“Школа розуміння”, “Школа віри”, “Школа здібностей”, “Школа ментальності” та ін.) й організаційно втілюється протягом 6-10 і більше років:

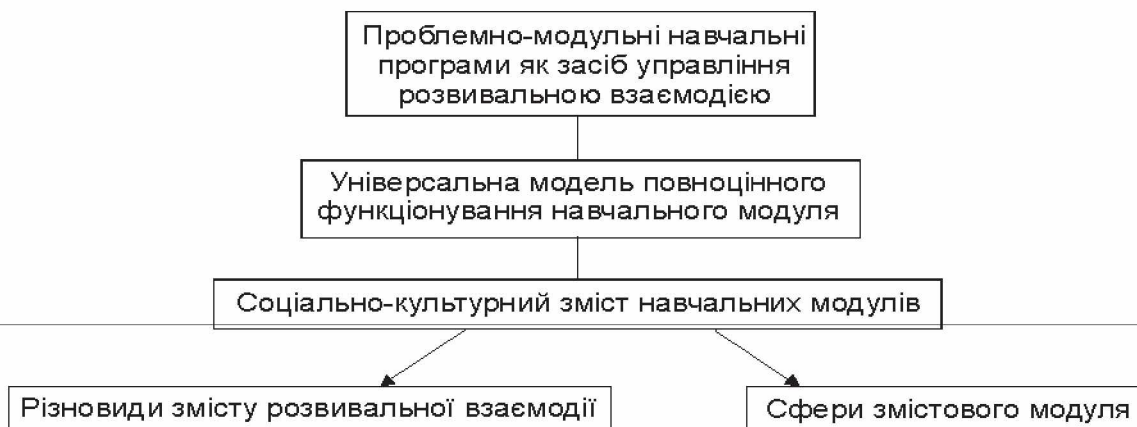
- 1) дистанційна підготовка вчителів експериментальної школи як психологів-дослідників;
- 2) написання авторської програми спільної дослідно-експериментальної роботи науковців і педагогічного колективу;
- 3) щорічне проведення комплексних психодіагностичних обстежень учителів, учнів, батьків;
- 4) впровадження модульної технології організації освітнього процесу в школі;
- 5) перехід до соціально-культурної стратегії управління навчальними курсами та підготовка відповідних граф-схем;

- 6) проектування й апробація соціально культурного змісту навчальних модулів;
- 7) створення науково-дослідних підрозділів експериментальної школи (діагностичний центр, соціально-психологічна служба, науково-методичний відділ тощо);
- 8) підготовка і щоденне використання вчителем наукових проектів як конкретної програми змістово-психологічного наповнення актуального освітнього процесу;
- 9) оволодіння педагогом психомистецькими технологіями інваріантного ведення розвивальної взаємодії з класом;
- 10) написання, апробація, доопрацювання і грамотне використання у навчальному процесі сторінок розвивального міні-підручника;
- 11) підготовка пробних варіантів навчальних сценаріїв як основа критичної рефлексії ефективності міжсуб'єктної розвивальної взаємодії;
- 12) створення кожним учителем-дослідником кількох авторських освітніх програм самореалізації учня та ін.

Основні ідеї і підходи

- 1) Школа, що працює за модульно-розвивальною системою, — це соціально-культурний заклад, що добуває і розповсюджує передові знання, норми й цінності у суспільстві відкритого стійкого розвитку.
- 2) Вчитель і учень — виробники і носії кращого досвіду нації та людства, які займаються найважливішою духовною діяльністю – творенням істини, краси, добра, мудрості.
- 3) Основою паритетної освітньої діяльності вчителя й учня є їх неперервна розвивальна взаємодія, яка спочатку проектується, а потім реалізується за допомогою набору інноваційних психомистецьких технологій.
- 4) Прискорений культурний розвиток особистості за нової освітньої системи забезпечується тим, що вчитель і учень навчаються професійно працювати з психолого-педагогічним, освітнім і методичним різновидами змісту.
- 5) Модульно-розвивальна система створює нове програмно-методичне забезпечення (граф-схеми, наукові проекти, розвивальні підручники, освітні сценарії тощо), що є достатнім для ефективного управління і самоуправління культурним розвитком учасників навчання.
- 6) Проблемно-модульні навчальні програми є основним дидактичним засобом управління розвивальною взаємодією в класі за умов урахування вчителем не тільки основних різновидів змісту міжсуб'єктних взаємостосунків (А, Б, В і Г), а й внутрішньо прийнятних сфер змістового модуля — знань, норм, цінностей, смислів (схема 1).

Схема 1.

А — психолого-педагогічний
 Б — навчально-предметний
 В — методично-засобовий
 Г — управлінсько-технологічний

1 — модуль знань
 2 — модуль норм
 3 — модуль цінностей
 4 — модуль смислів

7) Наукове проектування інноваційних навчальних програм організується за рівнями, поетапно і покомпонентно (схема 2), що за умов практичного втілення забезпечує оптимальне управлінсько-технологічне функціонування цілісного модульно-розвивального процесу як самоорганізованого соціально-психологічного явища [1; 2; 3; 5].

Схема 2.

Принципи нової освітньої системи

Ментальності – ефективне використання ментальних передумов і типових психологічних властивостей українців для мотивації державо- і суспільствотворчих процесів та створення ментально відповідної системи національної освіти, яка б давала змогу “виробляти” духовний продукт найвищого цивілізаційного гатунку — висококультурного громадянина суверенної соборної України, якому притаманні національна самосвідомість, життєва мудрість, гуманні цінності, творча рефлексія і добродійна духовність. Оскільки поліпшенню підлягає не менталітет сам по собі (швидше вдосконалюються культурні норми його вияву), а соціальне оточення, матеріальні і духовні умови життя людини, етносу, то пристосовувати потрібно не стільки національний менталітет до вимог конкретної шкільної (класно-урочної) системи, на що не виправдано витрачені десятиліття, скільки нову освітню (модульно-розвивальну) систему, розробляти й експериментально впроваджувати, повно враховуючи природу української ментальності [5, 35-48; 9].

Духовності — створення найкращих умов для поетапного переходу середньої освіти від інформаційно-пізнавальної системи освіти до духовно зорієнтованої, модульно-розвивальної, й, у такий спосіб, широке шкільне середовище через цілі, зміст, форми, технології і наслідки соціально-розвивальних взаємин учителя й учня. Нова освітня система зовнішньо створює соціально-культурний простір такого насичення і взаємодоповнення знань, норм і цінностей, що дає змогу кожному учневі за допомогою внутрішньо насиченої самоактивності (переживання, думки, емоції, рефлексія, творення, вірування тощо) повно реалізувати власний позитивний розумовий, соціальний і духовний потенціал. Тому реалізація цього принципу передбачає проведення глибокої психолого-дидактичної адаптації змісту навчальних курсів з огляду на можливість створення такого соціокультурного простору навчання, що забезпечує інтенсивну внутрішню роботу вчителя й учня над самим собою, збагачує досвід організованого духовного співжиття особистостей від їхніх потребо-мотиваційних глибин до ситуативної поведінки [5, 49-71; 7].

Розвитковості – проектування і створення культурно-місткого шкільного простору (наукові знання, соціальні норми, етнонаціональні традиції та духовні цінності), в якому взаємозалежне функціонування проблемної, регуляційної та світоглядної ситуації спричинює гармонійний перебіг пізнавальної, регуляційної і ціннісно-естетичної активності школяра. При цьому педагог, професійно працюючи з психолого-педагогічним змістом, за допомогою навчально-мистецьких технологій зосереджує розвивальні потоки (впливи) на особистості вихованця, що ритмічно надходять від цілей, змісту, форм, технологій, методів, засобів, наслідків, оточення й, нарешті, від особистості вчителя, однокласників і власного Я учня. Водночас нова освітня система збалансовує соціально відмінні міжособистісні взаємини учасників навчання, оскільки у вигляді пам'ятки чітко визначає соціально-психологічну роль учня на кожному етапі модульно-розвивального процесу. Тому останній одержує чітко визначений простір вільного самовиявлення дій і вчинків та є надійним контролером нормотворчого перебігу міжсуб'єктної розвивальної взаємодії у класі [5, 72-102; 8; 10].

Модульності, – розвиваючи найцінніші здобутки системного підходу в науці, вимагає, щоб освітній модуль як соціально-культурна сфера духовного життя суспільства і довершений фрагмент ментального досвіду етносу, нації і людства мав високоструктурну змістовну організацію, виконував соціально важливу функцію — діяльність щодо підготовки новітнього українця для нової України. Ефективне втілення цієї функції за шкільних умов визначає досконалість змісту навчально-виховно-освітнього процесу як банку різноманітних модулів — змістовного і формального, навчального і дидактичного, процесуального і програмно-методичного та інших, що оптимізують розвивальні потоки особистості шляхом гармонізації функціональних зв'язків між ними [1; 5, 103-150].

Авторські програми дослідно-експериментальної роботи

Є варіативним відображенням загального довготривалого наукового проекту нової освітньої моделі — модульно-розвивальної системи. Мають стрижневе теоретико-методологічне значення в осмисленні закономірностей утворення, функціонування і розвитку соціально-культурних організацій (школа, інститут, академія тощо) і, природно, характеризуються новизною призначення, змісту, структури, наукового стилю. Крім того, назва цих програм співпадає з фундаментальними (“вічними”) проблемами людського буття — “Школа розуміння”, “Школа віри”, “Школа ментальності”, “Школа здібностей”, “Школа мислення”, “Школа духовності” та інші, – що дає змогу створити докладну картографію ідей і принципів, законів і залежностей, моделей і класифікацій, категорій і понять, фактів та ознак, задля поступального руху середньої школи до складної експериментальної організації науково-освітнього профілю [5, 171-210; 6]. Кожна із зазначених програм є інтегруючим надбанням людської думки в інтелектуальному осягненні піднятої проблематики і поєднує наукоємні пласти філософського, культурологічного, лінгвістичного, соціологічного, дидактичного і психологічного бачення людського життя через онтологію конкретного універсального феномену розуміння, віри тощо. У такий спосіб чітко окреслюється проблемно-пошукове поле, в якому покликані працювати науковець, практик, управлінець як творці нової моделі національної школи [5, 151-170].

Науково-дослідна психологічна служба

Необхідною умовою започаткування фундаментального експерименту є підготовка вчителя як психолога-дослідника. Це пов'язано з тим, що сучасний рівень психологічної грамотності педагога не дає змоги спроектувати і втілити психомистецькі технології розвивальної взаємодії у класі. Водночас для відстеження впливу експериментальних умов на культурний розвиток учасників освітнього процесу необхідно щороку проводити комплексні діагностичні обстеження психосоціального зростання особистості, здійснювати кількісну, статистичну та якісну обробку результатів кожного члена шкільного колективу за 10-15-ти дослідницькими методиками.

Виконати ці масштабні завдання освітнього експериментування може, як показує шестирічний досвід, тільки науково-дослідна психологічна служба, що створюється в структурі базової школи ДАККО у складі 5-7-ми осіб. Ефективність її діяльності залежить від трьох умов:

- а) якості наукового керівництва та рівня професійного розв'язання актуальних проблем модульно-розвивальної системи;
- б) взаємодоповнення в організації науково-освітньої співпраці дирекції і психологічної служби, щонайперше з боку заступника директора з дослідно-експериментальної роботи;
- в) новоствореного діагностичного центру школи (2-3 штатних працівники) та комп'ютерного забезпечення його діяльності.

Науково-освітній результат

Усі школи, які працюють у режимі фундаментального експерименту більше трьох років, є кращими освітніми закладами в регіонах України (Житомирщина, Дніпропетровщина, Київ та інші) за системою наукових (критеріальні і тестові параметри психосоціального розвитку) та управлінських показників (у тому числі вихованістю, якісною успішністю, процентом вступників до вузів тощо).

За шість років експерименту надруковано 4 спецвипуски журналу “Рідна школа”, 6 спецвипусків газети “Освіта”, 3 наукових монографії і більше сотні статей науково-методичного змісту в центральній педагогічній пресі. Також проведено 4 міжнародних

семінари і круглих столи, 6 всеукраїнських конференцій для керівників шкіл і вчителів, більше 10-ти круглих столів регіонального рівня.

Популярність і міжнародне визнання

Нині запропонована система є найпопулярнішою в Україні з-поміж інших дидактичних систем, освітніх і педагогічних технологій. Вона має численних послідовників серед учительства, які самостійно прагнуть впровадити певні її елементи в практику власної роботи. Так, за регіональними даними у Луганській області її впровадженням займаються 180 учителів-ентузіастів, у Миколаївській — 135, у Хмельницькій — 102 і т.д. Щоби спрямувати цю ініціативу окремих освітян і педагогічних колективів до штатного розпису обласних інститутів післядипломної освіти, вводиться посада керівника-координатора фундаментального експерименту [5, 207-208].

Крім того, Державна академія керівних кадрів освіти упродовж трьох років проводить курсову перепідготовку керівників опорних шкіл із модульно-розвивальної системи (близько сотні слухачів щорічно). Досвід упровадження нетрадиційних форм курсової підготовки вчителів, започаткований кафедрою експериментальних систем освіти, показав, що найефективнішою є система дистанційної підготовки педагога як професійного психолога і дослідника, яка повно виправдала себе у досвіді експериментування базових шкіл ДАККО [3; 4; 5, 183-210].

Модульно-розвивальна система здобула міжнародне визнання: у 1997 році Міністерство освіти провінції Ріджайна і Саскачеванський університет (Канада), ознайомившись із новою українською системою, запросили її автора для читання лекцій і проведення соціально-психологічних досліджень на психологічному факультеті університету та в Канадському інституті раціонально-емоційної терапії; у 1998 році на базі ЗОШ №10 м. Бердичева разом із французькими колегами (провінція Крітей) був проведений Міжнародний семінар "Експериментальна школа; технологія підготовки і впровадження наукових проектів у системі модульно-розвивального навчання".

Перспективи

Державною академією керівних кадрів освіти та управліннями освіти Житомирської, Дніпропетровської та інших облдержадміністрацій прийнято рішення у 1999 році створити чотири регіональних науково-освітніх комплекси з відповідним державним статусом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуменюк О.Є. Модульно-розвивальне навчання: соціально-психологічний аспект. — К., 1998. — 112 с.
2. Зазуліна Л.В. Діалогізація дидактичного процесу: гуманістична перспектива. — К., 1998. — 45 с.
3. Модульно-розвивальна система: соціально-культурний зміст навчальних модулів. Фундаментальний експеримент у СШ № 80 м. Дніпропетровська// Рідна школа: Спецвипуск. — 1998. — №10. — 80 с.
4. Модульно-розвивальна система: теорія, технологія, досвід. Експериментальна СШ № 10 м. Бердичева Житомирської області// Рідна школа: Спецвипуск. — 1997. — № 2. — 80 с.
5. Фурман А.В. Модульно-розвивальне навчання: принципи, умови, забезпечення. — К., 1997. — 340 с.
6. Фурман А.В. Фундаментальний експеримент у школах України: алгоритм пошуку// Освіта і управління. — 1997. — Т. 1. — №3. — С. 39-56.
7. Школа віри. Фундаментальний експеримент у ліцеї № 157 м. Києва// Освіта: Спецвипуск. — 1996. — 16 с.
8. Школа здібностей. Фундаментальний експеримент у СШ № 44 м. Запоріжжя// Рідна школа: Спецвипуск. — 1996. — №8. — 80 с.
9. Школа ментальності. Фундаментальний експеримент у СШ № 80 м. Дніпропетровська// Освіта: Спецвипуск.—1997. — 16 с.
10. Школа мислення// Освіта: Спецвипуск. —1998. — 8 с.

Оксана ГУМЕНЮК (ЗМІСТ)

МОДУЛЬНО-РОЗВИВАЛЬНА СИСТЕМА ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

Середня загальноосвітня школа — не тільки навчально-виховний заклад, що покликаний розв'язувати проблему підготовки дітей і молоді до продуктивного життя у громадянському